

17. Волошин А. Методическая грамматика карпато-русского языка для народных школ. Часть I. Для I и II классов народной школы / А. Волошин. – Ужгород : Книгопечатня акціонерного товариства „УНІО”, 1919. – 32 с.
18. Черничко І. Августин Штефан – голова товариства вчителів „Учительська громада” / І. Черничко // Августин Штефан. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 110-й річниці від дня народження / [Упорядники: В. Худанич, М. Могорита, М. Шваб]. – Ужгород: ТОВ „Коліпрінт”, 2003. – С. 24-28.
19. Ревай Ю. Вписуйтеся в члени „Педагогического Товариства!” / [Ю. Ревай, А. Волошин] // Подкарпатська Русь. – Ужгород. – 1925. – 15 января. – Ч. 1. – Роч. IV. – С. 16.
20. Савчук Б. Український Пласт 1911-1939 / Б. Савчук. – Івано-Франківськ : „Лілея-НВ”, 1996. – 272 с.
21. Балега Ю. Моє навчання у відновленій українській Берегівській гімназії / Ю. Балега // Берегівська українська гімназія : Матеріали науково-практичної конференції / [Редактор-упорядник проф. Василь Худанич]. – Ужгород : Гражда, 1997. – С. 60-61.
22. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО), ф. 72, оп 2. – Спр. 147. Тексти статей інж.Володимирова „Проблема кооперації та народний вчитель”, Шаповала „В оборону українського шкільництва на еміграції” і інші. 8 лютого 1932 – 3 жовтня 1932. – на 74 арк. – Арк. 74.
23. ДАЗО ф. 72, оп 2. – Спр. 28. Відозва про створення товариства прихильників української господарської академії й статут товариства. 13 червня 1931. – на 7 арк. – Арк. 7.
24. ДАЗО ф. 72, оп 1. – Спр. 9. Переписка с Обществом „Прихильників Української господарської Академії” по вору організації Українського технічно-хозяйственного института заочного обучения. 13 марта 1932-22марта 1935. – на 14 арк. – Арк. 14.

Стряпко И. А. Роль украинской политической эмиграции в развитии образования на Закарпатье 1919-1939 г.

В статье рассматривается становление и развитие образования на Закарпатье в чехословацкий период. Большую роль в развитии школ на Закарпатье сыграли именно украинские эмигранты. Они ориентировали местное население, особенно молодежь, на связь с украинской культурой, пропагандировали идеи исторической принадлежности края к Украине, создавали украинские школы, издавали учебную и популярную художественную литературу на украинском языке.

Ключевые слова: эмиграция, культурно-просветительская деятельность, образование.

Stryapko I. O. The role of political migrants in the development of education in Transcarpathia during 1919-1939

The article deals upon emerge and development of the education in Transcarpathia during Czechoslovak period. The great role in development of schools network in Transcarpathia played Ukrainian emigrants. They've oriented the local population, especially youngsters, on the connections with Ukrainian culture, propagated ideas Transcarpathia historically being part of Ukraine, created Ukrainian schools, published educational and popular fiction and literature in Ukrainian language.

Keywords: emigration, national-cultural activity, education

УДК 94:261.622:070.48(477/8)“194”

Н. М. Бліндер

“НОВА ЗОРЯ” – ДРУКОВАНИЙ ОРГАН КОНСЕРВАТИВНО-КЛЕРИКАЛЬНОГО РУХУ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

У статті проаналізовано створення консервативно-клерикальною Українською християнською організацією (УХО) часопису “Нова Зоря” з метою поширення і захисту католицького світогляду та допомоги інтелігенції і політичним партіям Східної Галичини у боротьбі за свободу та самостійність українського народу; вплив греко-католицької церкви на характер та зміст публікацій “Нової Зорі” та їх суспільна значущість в умовах визвольних змагань українського народу в кордонах Другої Речі Посполитої.

Ключові слова: “Нова Зоря”, Українська християнська організація (УХО), О.Назарук, Східна Галичина, Друга Річ Посполита.

Західноукраїнські землі у міжвоєнний період стали театром визвольних змагань українського народу за свої національні права, перебуваючи в складі Другої Речі Посполитої, яка утворилася на руїнах Австро-Угорської дуалістичної монархії. Єдиним провідником ідей українства на теренах Східної Галичини була греко-католицька церква, яка намагалася об'єднати свідому українську інтелігенцію краю спільним прагненням до самовизначення.

Актуальність теми дослідження полягає у розкритті одного із засобів донесення поглядів греко-католицького духовенства до населення краю через видання та поширення періодичних видань серед населення, які б могли розкрити усю глибину намірів греко-католицької церкви стосовно найбільш болючих суспільних питань.

Наукова новизна публікації полягає в тому, що у статті досліджується місце та роль періодичного видання "Нова Зоря", як консервативно-клерикального органу інтелігенції Східної Галичини у період між двома світовими війнами.

Мета публікації полягає в дослідженні місця і ролі "Нової Зорі" в згуртуванні інтелігенції Східної Галичини навколо пресового органу за для поширення католицького світогляду і, безпосередньо, поглядів членів Української християнської організації серед народних мас.

Завданням дослідження є висвітлення особливостей створення УХО власного друкованого органу; завдань, які ставила перед собою редакція часопису і, безпосередньо, самі редактори; впливу католицького світогляду на зміст шпальт "Нової Зорі" та поширення її серед населення.

Проблема місця та ролі преси у міжвоєнний період є мало дослідженою в нашій сучасній українській історіографії. Частково питання преси підіймали у своїх працях такі сучасні науковці як Лілія Бурачок [1; 2], Олег Єгрешій [3], Богдан Крив'як [4], Уляна Кошетар [5; 6], які згадували про створення друкованого органу греко-католицької церкви, оминаючи питання цілей, поставлених перед "Новою Зорею" інтелігенцією краю. Важливим джерелом у вивченні змісту та тематики статей часопису є сам часопис "Нова Зоря", який дає можливість дослідити різні сторони суспільно-політичного життя населення Східної Галичини.

Не менш важливими є архівні матеріали ф. 359 Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (ЦДІА у Львові), а також ф. 2, Державного архіву Івано-Франківської області (ДАІФО), в яких містяться документи, що розкривають діяльність редакторів "Нової Зорі", а також суспільно-політичне становище в краї. Про створення Української християнської організації та її діяльність згадують зарубіжні автори: Prusa Edwarda [7] і Mróza Maciej [8].

Греко-католицька церква Східної Галичини, за складних обставин, які склалися у 20-х рр. ХХ ст., пішла на рішучі дії, створивши на теренах краю осередки, метою яких стало підняття національної свідомості українського населення в умовах дискримінаційної політики Другої Речі Посполитої щодо українського населення. Першим організаційним формування греко-католицького духовенства стала Українська християнська організація (УХО), яка була створена 4 серпня 1925 року, на "сходинах" у Львові, в приміщенні греко-католицької духовної семінарії [8, с.101]. Організація була покликана "згуртувати свідомих католиків Українців всіх станів і призвань без різниці їхніх політичних переконань" [9, с.1], що й намагалися здійснити члени організації на чолі з отцем Т.Галушинським.

Одним із завдань, яке поставив перед собою провід УХО було заснування періодичного католицького часопису. Преса, як пізніше висловиться єпископ Григорій Хомишин, це "велика школа для дорослих", у якій часопис "...заступає учителя, священика й техніка". Саме тому Г.Хомишин, який був покровителем УХО і, безпосередньо, сама організація надавали великого значення поширенню католицької преси серед населення тому що вважали її "регулятором політичної думки, суспільних рухів, духовно-релігійного життя..." [10, с.1].

На третьому засіданні Організаційного Комітету, 14 грудня 1925 р., було вибрано редакційний комітет часопису "Нова Зоря" [11, с.110; 7, с.121]. Часопис, як наголошувалося, був призначений для інтелігенції краю [12, с. 6; 13, с. 83]. До складу редакційного комітету увійшли о. Т.Галушинський, Я.Гординський, М.Чубатий та О.Надрага. Тижневик почав виходити з 7 січня 1926 року, в цей "незвичайний час" для українського суспільства [14, с.1] і був задуманий як орган "інтегрального" католицизму, поставивши собі за мету "боротьбу проти лібералізму, – дійсного або мнимого, та релігійного індіферентизму української світської інтелігенції, а навіть частини духовенства" [15, с. 21].

У першому номері тижневика зазначалося, що "головним нашим завданням буде підносити й будити релігійне освідومлення через поширювання, поглиблювання і оборону католицького світогляду на всіх областях життя. В першій мірі хочемо боронитися проти напору більшовизму, проти новомодного сектанства і злобних нападів на Католицьку Церкву". Що ж до суспільних питань, то зазначалося, що "наш часопис стоятиме на принципі науки Католицької Церкви і так співпрацювати до справедливої реформи невідрадных суспільних відносин" [4, с. 65].

Ідеологічну лінію часопису яскраво можна прослідкувати в статті Т.Галушинського, який наголошував, що "Нова Зоря" "від першого числа до тепер виступала й виступає одверто й явно як католицький часопис і намагається у всіх ділянках держатися точно католицьких засад і поглядів... І кождий навіть противник мусить признати, що "Нова Зоря" одверто й мужно держала свій католицький прапор і з католицького середовища постійно оцінювала біжучі справи і події" [16, с. 1]. За перший рік свого існування часопис згуртував біля себе "понад тисячку самих священиків і то переважно молодших та кілька соток молодой інтелігенції та селян" [14, с.1], як і планувалося з самого початку.

Протягом двох років, будучи головним редактором "Нової Зорі", Т.Галушинський слідкував за тим, аби публікації часопису охоплювали широку панораму як політичного міжнародного і внутрішнього життя, так і діяльність Церкви в світі та в Україні. Утвердження католицизму, духовності, пропаганда історичної та культурної спадщини українського народу, державотворчих ідей – такий був зміст публікацій, що з'являлися на сторінках тижневика [4, с. 65]. Редакційна колегія часопису поставила перед собою завдання: поширювати ідеї організації (УХО); інформувати суспільство про поточні питання, які стосувались українського життя та світового католицького руху; популяризувати релігійну свідомість громадян; поширювати і захищати католицький світогляд; боротись з більшовизмом, сектантством та критикою католицької церкви; співпрацювати з українськими установами у національному інформуванні широких кіл українського населення; підтримувати розвиток освіти; сприяти проведенню реформи; захищати народні права, установи; допомагати політичним партіям виборювати для українського народу свободу та

самостійність; поглиблювати, підтримувати, захищати католицький погляд на релігійні, політичні, суспільні, культурні, просвітні, економічні питання; відстоювати авторитет церковної влади, Папи римського, греко-католицьких єпископів [17, с. 324].

Зацікавленість часопису політичним життям викликала незадоволення польської адміністрації. Саме тому сторінки часопису періодично світилися “білими плямами” – конфіскаціями. Редактор цьому зарадити не міг нічим.

Хоч о. Т.Галушинський і мав талант непересічного організатора, був розумною та авторитетною духовною особою, знаним науковцем-бібліїстом, але науково-публіцистична діяльність та обов'язки ректора Духовної семінарії не давали йому змоги повністю займатися лише справами газети. Це і було причиною пошуків нового редактора тижневика, чому сприяв і сам Галушинський [4, с.65-66].

З січня 1928 р. редактором “Нової Зорі” став Осип Назарук, який перебував протягом 1923 – 1927 рр. у Канаді та США, як представник екзильного уряду ЗУНР [1, с.254; 5, с.117], і саме повернувся на Україну зовсім іншою людиною: “віруючий в Бога, католик, противник радикалізму і соціалізму, консерватист” [2, с.15]. Під час перебування в США редагував чиказький тижневик “Січ” та газету “Америка” [6, с.128-130], що не перешкоджало йому надсилати свої статті до редакції “Нової Зорі”. Єпископ Г.Хомишин запропонував Назарукові очолити редакцію нової газети для народу (“Правди”), що мав з'явитися поряд із “Новою Зорею” [18, арк.1; 19, с.138]. В ході переговорів О.Назарук став редактором “Нової Зорі” і “Правди”, які очолював протягом наступних 12 років, аж до початку війни [20, с.29; 21].

Про заснування католицького пресового органу в Галичині Назарук мріяв ще перебуваючи закордоном: “Найважливішою, основною хвилюю і браком нашої преси вважаю, що греко-католицьке духовенство не має у краю хоч би якого тижневика...” [15, с.218]. На створення монархічного пресового органу чи часопису не варто було й сподіватися через консервативно-клерикальні погляди самого Хомишина, який патрунував християнську організацію [22, с.140-141]. Саме тому, ставши редактором часопису, О.Назарук в церковних питаннях дотримувався католицької концепції єпископа Хомишина, але в загальних питаннях національної політики та у внутрішньо-редакційних справах діяв на власний розсуд: “...в політичних справах рішав я сам що писати, або по вислухання редакційної колегії, зложеної зі світських людей. Коли б Ваше Преосвященство мали в сій справі які замітки, прошу ласкаво повідомити мене про них” [23, арк.18]. З січня 1928 р. “Нова Зоря” починає виходити двічі на тиждень [18, арк.1]. Як редактор, Осип Назарук за короткий термін зумів об'єднати коло однодумців, запросивши до праці в редакції чимало молодих й активних публіцистів: С.Томашівського, І.Кревецького, В.Заїкіна, Є.Пеленського та інших.

Під керівництвом Назарука “Нова Зоря” стала однією з найкращих католицьких видань Східної Галичини міжвоєнного періоду [4, с.67]: “на тлі переважно неохайно й нефахово редагованої української преси, “Нова Зоря” під його керівництвом становила справжнє журналістичне досягнення. Щодо багатства інформації, різноманітності добробуду й матеріялу, дбайливості коректи тощо – це була либонь чи не найкраще редагована українська газета. Мова про техніку редагування, а не про правильність чи помилковість позицій, що їх захищала “Нова Зоря”. Прикладом дбайливості, що з нею Назарук редагував “Нову Зорю”, може правити те, що увесь зміст її було занесено в покажчик (індекс), явище унікальне на ті часи” [15, с.236].

Часопис і сама УХО фінансувалися єпископом Г.Хомишином, тому що пресовий фонд видання був невеликим. За даними архівних матеріалів, ієрарх лише за один раз виділив для потреб редакції 1 тис. американських доларів [3, с.19]. Також у фінансовому плані допомагали священики з інших єпархій: перемишльський єпископ Й.Коциловський виділив 400 злотих на потреби УХО і “Нової Зорі” [24, арк.68]. Тогочасна українська преса не могла існувати з передплати та роздрібного продажу, тому потрібно було шукати інших джерел фінансування [25, с.313].

На думку Івана Гладилевича, для покращення становища друкованого органу УХО необхідно кожному “з нас стати “апостолом” доброї преси” [26, с.1], тобто необхідно було збільшити кількість читачів часопису. У Пастирському листі єпископ наголошував, що “в нинішніх часах надзвичайно сильним і впливовим засобом в душпастирській праці є писане слово” і цим заохочував поширення часопису [27, с.1].

В останнє десятиліття перед Другою світовою війною суспільно-політична ситуація у світі загострилася, а в Галичині зокрема: репресії польських властей, загроза з боку більшовиків. Все це вимагало консолідації українського суспільства на християнських та національних засадах, що намагалася зробити інтелігенція краю. На шпальтах “Нової Зорі” в останні два передвоєнні роки все частіше з'являлися статті про міжнародну ситуацію. Але й редакція не забувала про публікації просвітницько-пізнавального характеру, чимало уваги приділялося бібліографії нових видань [4, с.69-71].

Таким чином, інтелігенція Східної Галичини, підтримувана греко-католицькою церквою, зуміла створити консолідуючу християнську організацію, яка поставила перед собою завдання створити пресовий орган, який би міг об'єднати галицький загаль. Цього й було досягнуто завдяки вмільй редакторській роботі як Т.Галушинського, так і О.Назарука. “Нова Зоря” за весь час свого виходу, не оминула жодної ділянки суспільно-політичного життя галицького суспільства і стояла на сторожі усіх найважливіших подій.

Джерела та література

1. Бурачок Лілія. Канадський період діяльності Осипа Назарука (1922 – 1923 рр.) / Л.Бурачок // Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано – Франківськ, 2001. – №5 – 6. – С. 254 – 257.
2. Бурачок Л.В. Громадсько-політична діяльність Осипа Назарука (1883–1940 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Л.В. Бурачок. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.

3. Єгрешій Олег. Єпископ Григорій Хомишин і питання українсько-польського порозуміння (1904–1939) / О. Єгрешій. – Івано – Франківськ: 2001. – 71 с.
4. Крив'як Богдан. Роль “Нової Зорі” в релігійному та національно-патріотичному вихованні галицького суспільства / Б. Крив'як // Київська церква. – Київ – Львів: 2000. – № 4 (10). – С. 64–71.
5. Кошетар У. Клерикально-монархічні погляди Осипа Назарука / Уляна Кошетар // Гетьманський альманах. – Ч. 2. – К.: 2003. – С. 117 – 128.
6. Кошетар У. Християнський фактор консервативного світогляду О. Назарука / У. Кошетар. // Український консерватизм і гетьманський рух. (Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія “Історія, економіка, філософія”). – Київ: 2008. – Вип. 14. – С. 120 – 135.
7. Prus Edward. Patriarcha Galicyjski: rzecz o Arcybiskupie Andrzej Szeptyckim, Metropolicie Grekokatolickim (1865 – 1944) / E. Prus. – Nortom, 1999. – 388 s.
8. Mróz Maciej. Katolicyzm na pograniczu: kościół katolicki wobec kwestii ukraińskiej i białoruskiej w Polsce w latach 1918-1925 / M. Mróz. – Toruń: Adam Marszałek, 2003. – 311 s.
9. Наша Організація // Нова Зоря. – 12 вересня 1926. – Ч. 35.
10. Преса і її значіння // Нова Зоря. – 13 вересня 1931. – Ч. 69(469).
11. Зайцев О. Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 – 1930-ті роки) / О. Зайцев. – Л.: Вид-во Укр. Католического ун-ту, 2011. – 383 с.
12. Три “Зорі” // Нова Зоря. – 15 квітня 1928. – Ч. 27 – 28.
13. Фиров П.Т. Украинские политические партии и организации первой половины XX в.: [справочник] / П.Т.Фиров. – Севастополь: 2008. – 170 с.
14. За минулий рік // Нова Зоря. – 19 січня 1927. – Ч. 3 (54).
15. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе / Іван Лисяк-Рудницький. – Том 2. – Київ: Основи, 1994. – 573 с.
16. Галущинський Т. Оснування й початки “Нової Зорі” / Т. Галущинський. // Нова Зоря. – 7 січня 1935. – Ч. 1.
17. Кліш А. Українська християнська організація: структура, форми та методи діяльності (1925–1930 рр.) / А. Кліш // Україна–Європа–Світ. Серія: Історія, міжнародні відносини. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – Вип. 9. – С. 323 – 326.
18. ЦДІА у Львові, ф. 359, оп. 1, спр. 348, 7 арк.
19. Історія суспільних рухів і політичних партій України (XIX – XX ст.): навчальний посібник / за ред. Я.І.Малика. – Львів: ЛДУ, 1998. – 324 с.
20. Перевезій В. Греко-католицька церква в умовах українсько-польської конфронтації 20 – 30-х рр. XX ст. / Віталій Перевезій. – Київ, 1998. – 48 с.
21. Іван Лисяк-Рудницький: “Нова Зоря” – явище унікальне [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://novazorya.if.ua/last/1678-2013-11-16-09-52-45>
22. Дядюк Мирослава. Липинський на сторінках щоденника й у листах Осипа Назарука / М. Дядюк // Молода нація. – К.: 2002. – №4(25). – С. 127–160.
23. ЦДІА у Львові. – Ф.359. – Оп. 1. – Спр. 208. – 183 арк.
24. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 373, 73 арк.
25. Лещинський Ростислав. Джерела фінансування української преси Станіславівського воєводства (1921 – 1939) / Р.Лещинський. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Збірник наукових праць. – Львів: 2008. – Вип. 14. – С. 313 – 319.
26. Гладилович І. Чинник відродження / Іван Гладилович // Нова Зоря. – 18 вересня 1927. – Ч. 37 (88).
27. Пастирський лист Григорія Хомишина “О пресі як дуже важній зброї нинішньої доби” // Нова Зоря. – 11 серпня 1933. – Ч. 60.

Блиндер Н. М. “Новая Заря” – печатный орган консервативно-клерикального движения интеллигенции Восточной Галиции межвоенного периода

В статье проанализировано создание консервативно-клерикальной Украинской христианской организацией (УХО) журнала “Новая Заря” с целью распространения и защиты католического мировоззрения и помощи интеллигенции и политическим партиям Восточной Галиции в борьбе за свободу и независимость украинского народа, влияние греко-католической церкви на характер и содержание публикаций “Новой Зари” и их общественная значимость в условиях освободительной борьбы украинского народа в границах Второй Речи Посполитой.

Ключевые слова: “Новая Заря”, Украинская христианская организация (УХО), О. Назарук, Восточная Галиция, Вторая Речь Посполитая.

Blinder N. M. “New Dawn” – press organ of the conservative-clerical movement of intelligentsia in the Eastern Galicia of interwar period

The article analyzes the creation of the conservative-clerical Ukrainian Christian organization (UChO) journal “New Dawn” in order to disseminate and protect the Catholic worldview and assistance intelligentsia and political parties in the Eastern Galicia in the struggle for freedom and independence of the Ukrainian people, the impact of the Greek Catholic Church on character and content of publications “New Dawn” and their social importance of in the conditions liberation competitions of the Ukrainian people within the borders of the Second Polish Republic.

Keywords: “New Dawn”, Ukrainian Christian organization (UChO), O. Nazaruk, Eastern Galicia, the Second Rzeczpospolita.